

STM 1968

**Ett epigram till Kellgren som »Herr Misarmonicus»
Stockholms Posten 1783, nr 5**

Av Irmgard Leux-Henschen

© Denna text får ej mångfaldigas eller ytterligare publiceras utan tillstånd från författaren.

Upphovsrätten till de enskilda artiklarna ägs av resp. författare och Svenska samfundet för musikforskning. Enligt svensk lagstiftning är alla slags citat tillåtna inom ramen för en vetenskaplig eller kritisk framställning utan att upphovsrättsinnehavaren behöver tillfrågas. Det är också tillåtet att göra en kopia av enskilda artiklar för personligt bruk. Däremot är det inte tillåtet att kopiera hela databasen.

Ett epigram till Kellgren som »Herr Misarmonicus»

STOCKHOLMS POSTEN 1783, nr 5

Av Irmgard Leux-Henschen

I mina tidigare ställningstaganden till den kända polemiken i Stockholms Posten kring Naumanns opera *Cora och Alonzo* — uppförd vid invigningen av det nya operahuset den 30 september 1782 — har jag hävdad, att Kellgrens angripare, sign. »Älskare af Sanning utan agg» var Kraus' vän Carl Stridsberg, som två månader efter Kraus' avresa från Sverige hade inträtt för den tyske musikern.¹ I sina »Anmärkningar öfver Dagbladet Wälsignade Tryckfriheten» (St. P. 1782, nr 293 av den 20 december) tillbakavisade Stridsberg Kellgrens inblandning i de mot Naumann riktade smädelserna och ifrågasatte hans förmåga att bedöma musik. Han yttrade bl a: »Gluck och Hayden funno Cora wara wärdig at intaga et lysande ställe ibland snillets Producter och bemärkte mycken styrka och skönhet i ett stycke som wår uplyste Criticus finner swagt och passande för fötterna så wäl som den bästa slängpolska.» Han utbrast i öppet hån mot Kellgren: »Huru lätt måtte det falla honom at sätta musik som aldeles förmörkar Cora och gör oss hädanefter alla utländska Talenter högst umbärliga ...»

Jag har i detta sammanhang även tidigare påpekat, att den berömda satiren »Om det Täck» (St. P. 1783, nr 8 av den 11 januari) — av Sylwan med rätta betecknad som »en begynnande kritik mot rokokon»² — utgör en fortsättning av debatten kring Naumanns verk, men hävdad, att den inte härrör ur Kellgrens penna — den är i SFSV tillskriven honom —, utan är av hans angripare Stridsberg och riktad mot honom.³ Som bekant är »Om det Täck» en översättning från Mercier med undantag av en enda viktig sats, som översättaren har tillfogat. Denna sats lyder: »Mätte denna täcka smak alltid herrska i våra operor! Mätte aldrig en Glück, en Hayden och deras efterföljare få föra oss tillbaka till detta barbariska naturliga i känslornas uttryck som

¹ Jfr mina uppsatser Den gustavianska kulturdebattens anonyma Gluckpropaganda i Stockholms Posten, STM 1956, s. 74 ff. och framförallt Vem var författaren till Gluck-artiklarna i Stockholms Postens första årgångar?, Samlaren 1966, s. 41 ff.

² Otto Sylwan, Johan Henrik Kellgren, Sthlm 1939, s. 182 f.

³ Jfr min uppsats i STM 1956, s. 74 ff.

vi så lyckligen övertunnit!» Det är inte Kellgren som har tillfogat dessa ord. Det är hans angripare som på nytt återopade »Glück och Hayden», de två kompositörer vilka han tidigare hade nämnt som vittnen för Naumanns verk mot Kellgrens negativa kritik. Ock det är Naumann, som han här betecknar som deras »efterföljare».

Dessa två tidigare attribueringar i Naumann-polemiken betraktar jag således fortfarande som riktiga. Men jag är angelägen att komplettera dem med en tredje. Satiren »Om det Täck» visar sig vid en närmare undersökning vara det andra av Stridsbergs ställningstaganden till Kellgrens långa artikel »Til Älskaren af Sanning utan agg» under sign. »svensk» (St. P. 1782, nr 296 av den 24 december). Redan tre dagar tidigare hade han givit ett mycket mera direkt svar, i vilket han i epigrammatisk form upprepat sin i artikeln framförda inkompetensförklaring av Kellgren som musikkritiker. Innebörden av detta epigram (St. P. 1783, nr 5 av den 8 januari) blev klar för mig på omvägen över min undersökning av de två mot Musikaliska Akademien riktade satirerna två år tidigare (St. P. 1781, nr 105 och 108). Epigrammet anspelar på den andra av de båda satirerna. Det lyder:

Epigram.

Herr Misarmonicus, en man utaf det slag
Som för musik ej äger minsta öra,
Splitt rasande at dag för dag
Sång, Operor, Concerter höra,
Skrek i sin harm och Swor: »Ja, om jag en gång wäl
Slapp höra all Musik, jag gärna, på min själ,
Et Tusen plåtar wille gifwa.»
Hå! swarte jag, dit stackars fjöll,
Du kan ju Ledamot för ingen styfwer blifwa
I Musikaliska Akademien Noll!

Detta epigram har hittills aldrig tilldragit sig någon uppmärksamhet.⁴ Att författaren måste anses vara identisk med sign. »Älskare af Sanning utan agg», dvs med Stridsberg, och att föremålet för hans angrepp var Kellgren som sign. »svensk» kan inte betvivlas. En jämförande sammanställning av de tre debattinläggen klarlägger entydigt situationen.

Läser man detta nya skärpta angrepp mot Kellgren som musikkritiker, är det mest frapperande intrycket den starka motsatsen mellan det som här sägs och Kellgrens egna ord två veckor tidigare i artikeln som »svensk», dessa ord som så ofta har anförts i litteraturen som »bevis» för Kellgrens musikalitet:

⁴ Åke-Hugo Hanson registrerar bara titeln, jfr Dikter i Stockholms Posten 1782-1786, Göteborgs Högscolas Arsskrift 1953, s. 56.

»Jag har öra nog at skilja Hayden och Gluck ifrån andra.»⁵ Här får han utan omsvep betyget, att han »för musik ej äger minsta öra» och att han därför saknade förmågan att förstå och njuta av musik: »Split rasande at dag för dag Sång, Operor, Concerter höra.» Angriparens ord att Kellgren för att slippa höra musik »gärna et Tusen plåtar wille gifwa» är uppenbart en anspelning på dennes slutord i artikeln om Naumanns opera: »Dock, det kunde qvitta mig lika, blott jag sluppe höra cacophonier för min Niodalers-Sedel.»

Hur pass sanningsenligt, frågar man sig, får man anta att detta vittnesmål var? Om man ifrån yttrandet drar den tillspetsade aggressivitet som en epigrammatisk formulering alltid för med sig, torde man kunna säga följande: uppgifterna om Kellgrens ringa musikaliska kompetens härstammar från en samtida, som måste anses vara mera berättigad att döma i denna fråga än någon annan. Som Kraus' vän hade Stridsberg redan från början deltagit i dennes med Kellgren utkämpade musikestetiska fejder — särskilt beträffande Gluck — och själv polemiserat med Kellgren om musikaliska problem.⁶ Han visste således vad han talade om. Dessutom överensstämmer detta hans porträtt av Kellgren som musikkritiker mycket väl med det som Kraus själv tre år tidigare hade tecknat av Kellgren som »räsonneur» i sin artikel »Något om Compositeurer, Virtuoser, Räsoneurer» (St. P. 1780, nr 92 och 94).⁷ Det finns således ingen anledning att misstänka, att Stridsberg här skulle ha förvrängt de fakta han kände till.

Två ställen i epigrammet är av särskilt intresse. Detta gäller först och främst det pregnanta tilltalsordet »Herr Misarmonicus» (Herr Harmonihatare) för Kellgren. Vad menade Stridsberg med det? Han pekade med detta av honom själv präglade uttryck⁸ på den enligt hans mening ömmaste punkten i Kellgrens musikuppfattning: hans djupt inrotade aversion mot det harmoniska elementet i den nya musiken. Han »hatade» harmonin för att han inte var tillräckligt musikalisk för att förstå den. Epigrammets beteckning »Misarmonicus» för Kellgren bekräftar i övrigt mitt tidigare framförda argument mot att han skulle vara Gluckpropagandisten i Stockholms Posten.⁹

⁵ Jag har tidigare framhållit det tveivelaktiga värdet av denna Kellgrens försäkran, jfr Samlaren 1966, s. 42 f.

⁶ Bl. a. i hans polemik med Kellgren beträffande Karsten som Orpheus, jfr min uppsats Fyra gustavianska dikter kring en Orpheus-föreställning år 1780, STM 1967, s. 135 ff.

⁷ Jfr min uppsats i STM 1958, s. 118 ff.

⁸ Det från grekiskan härledda ordet måste anses som mycket karakteristiskt för språkläraren Stridsberg, som ständigt inträdde för de gamla språken och den klassiska litteraturen. Det får kanske uppfattas som en medveten replik på Kellgrens konsekventa och även i hans sista artikel upprepade anspelning på honom genom citatet om Ihre, om det latinska språkets försummande och det annalkande barbariet. Jfr härom min fotnot i Samlaren 1966, s. 43.

⁹ Som ett särskilt pregnant vittnesmål för Kellgrens ogillande av den moderna tyska harmonin har jag framdragit hans artikel »Quot capita tot Opiniones» (Dagl. Allehanda

Epigrammets andra ställe, som behöver en kommentar, är slutorden till Kellgren:

Du kan ju Ledamot för ingen styfwer blifwa
I Musikaliska Academien Noll!

Det sarkastiska rådet anspelar som redan nämnts på den andra av de två mot Musikaliska akademien riktade satirerna. Den första av dessa satirer (St. P. 1781, nr 105) härstammar enligt min mening från J. M. Kraus, den andra, om »Musikaliska Academien Noll» (nr 108) med mottot »Le nom fait tout, la chose ne fait rien», från Stridsberg.¹⁰ Det var således satirens författare själv som här påminde om sitt tidigare debattinlägg och nu kombinerade de två angreppen med varandra. Vad Stridsberg ville säga med sitt råd, är lätt att förstå: Kellgren med sitt ogillande av musiken skulle bli en lämplig ledamot i en akademi där man inte gjorde någonting för musiken.¹¹

Det är kanske överflödigt att här hänvisa till det kända faktum att Kellgren några år senare invaldes i akademien. Han blev LMA 1788 i egenskap av librettist till Naumanns opera *Gustaf Wasa*.

1780, nr 97), i vilken han förlöjligar »en execution i Tyska harmonien» och karikerar en tysk musiker, sannolikt J. M. Kraus. Jfr min uppsats i STM 1965, s. 63 ff. Jag fäste även uppmärksamheten på ett ställe i recensionen över »Iphigenie uti Auliden» (St. P. 1779, nr 9) — i SFSV tillskriven Kellgren —, där det anspelas på vissa åhörarens kritik mot Glucks arior och där författaren rekommenderar »att man torde snart förenas, om man behagar mera dömna efter harmonien än efter melodien». Jag hävdade att detta råd omöjligt kunde härstamma ifrån Kellgren. Jfr Samlaren 1966, s. 48.

¹⁰ Det är av utrymmeskäl omöjligt att här lämna en ingående redogörelse. I korthet må följande anföras. Lamm har utpekat Kellgren som författaren till den andra satiren, jfr Samlaren 1913, s. 109. Ek har senare tillskrivit bägge satirerna operasekreteraren Olof Kexél såsom dennes »mest glansfulla bidrag i Stockholms Posten», jfr Skämtare och Allvarsmän i Stockholms Postens första årgångar, Malmö, 1952, s. 85 ff. Eks summariska återopande av satirernas »förhistorie» som grund för hans attribuering kan efter en ingående undersökning inte godtagas. Det var Kraus som under sign. »Musdeconi» för tredje och sista gången opponerade sig mot sin gamla fiende Barnekow — »Nicodemus» och angrep Musikaliska akademien en månad efter det att han själv blivit mottagen som ledamot av denna akademi. Och det var hans vän Stridsberg, som tre dagar efteråt anslöt sig till hans protest mot Barnekow och Musikaliska akademien.

¹¹ I denna upphetsade polemiska situation som i viss mån påminner om situationen i odestriden — bara att kontroversen denna gång gällde ett musikaliskt ämne — riktades några lugnande ord till Kellgren. Orden kom från vännen Clewberg i form av en från tyskan översatt dikt med titeln »Mit Privilegium» (publicerat i Åbo Tidningarna 1783, nr 6 av den 6 februari och eftertryckt av Kellgren i St. P. 1783, nr 131 av den 11 juni). De lydde:

Min Wän! låt bli mot dårskap skrika;
Han är för envis til at wika
Et enda steg, utur sit rum.
Han tröttnar ut din gransknings ifwer;
Och kär uti sig sjelf förblifwer:
Det är dess Privilegium.
Förgäfwes du Morianen tvättar,
Förgäfwes du en dåre rättar ... etc.